

СПОМЕНИ НА ТРАКИЙСКИ БЪЛГАРИ И ТЕХНИТЕ ПОТОМЦИ ЗА ТРАКИЯ

Спомен на Вълчо Иванов Папратилов за трагичните събития, станали през лятото и есента на 1913 г. в Беломорска Тракия, записан от внука му Вълчо Иванов Златилов на 10 август 1979 г. в гр. Кърджали

СТРАДАНИЯТА НА ТРАКИЙСКИТЕ БЪЛГАРИ ОТ С. ГОЛЯМ ДЕРВЕНТ ПРЕЗ 1913 Г.

През 1912 г. беше освободена Западна Тракия. Но тази свобода не бе за дълго – в 1913 г. Турция наново я взе и то с голяма жестокост към беломорския тракийски, български народ.

В това време дойде войводата Руси Славов и организира село Голям Дервент да се отбранява от турския башибозук. Поставиха се постове на всички пътища. Селото беше нападатно на няколко пъти, но турците бяха отблъснати. Участие в битките взеха всички мъже от селото. Биха се дори и жените.

Но най-подире дойде много голяма турска войска, въоръжена с топове. От две страни /от Димотика и от Софлу/ разбиха селото. От селото при боевете паднаха 30 души /от турците – повече/. Но хората не се предадоха, а избягаха из балкана.

Тогава турският башибозук почна да пали и да взема добитък и покъщнина – каквото намери, да убива - когото залови. Заловен беше и нашият дядо Вълчо Златилов. Като го хванали, вземали мулето, влезнали в къщи и като го натоварили с дрехи и с каквото си искали, забрали го да го водят. Заловили още и брат му Стою Златилов, Димо Черденев, Ран Божин, Божил Хондилов, като взели и техните мулета. Като приближават турските села, почнали да ги убиват. Убили Стою Златилов и Димо Черденев, а другите трима успели

да избягат.

Заловено било и избито цялото семейство на Георги Домузов. Убили също и Ангел Полюменов. Залавят и жената на Георги Бузиков и Стойка Копанова. На първата счутили ченето и отрязали езика, а втората се хвърлила в кладенеца и се удавила.

Хората от Г. Дервент решили да отидат в Дедеагач да търсят спасение при гръцкия консул. Но жената на Георги Бузиков не можела да върви, не можела да говори, а само ревяла като добитък. Тогава той се принудил да плати на някой си Иван Купула 1 лира, за да я убие.

И тогава всички останали живи от селото тръгнахме за Дедеагач. По пътя научихме, че селата Манастир и Сачанли, които също като нас се отбраняваха, са превзети от турците, а населението избягало из балкана.

Имаше и много села, които се предадоха доброволно, но и тяхното положение не било по-добро от нашето. В с. Малък Дервент и с. Каяджик например турците събрали мъжете и ги изколили.

Като пристигнахме в Дедеагач, се събраха много хора от гюмюрджинските и дедеагачките села. Всичко около 17-18 хиляди души. Но и там нямаше спасение за нас. След някой ден дойдоха турски войски и башибозук и заобиколиха града. Дадоха заповед всички българи да излезнат от града. Наоколо, където имаше българи и българска стока – добитък, коне, мулета – всичко вземаха. Качиха се на коне и ни заповядаха да тръгнем. Трябваше да вървим след един качен на кон турчин, а другите турци започнаха да бият с бичове всеки, който им се изпречи пред очите, да правят обиски за пари и часовници, да вземат всичко, каквото им хареса. Биха, тъпчиха с конете... Най-подир се мръкна, та спряхме да нощуваме. Но какво ти нощуване! – цялата нощ се носеше пискане и охкане.

Като се съмна, станахме, но нашия баща го нямаше и ние не знаехме дали е бил взет от турците или е избягал. Почнаха

да викат: „Калк бе, керътли!“ /Ставайте бе, урсузи!/. И пак потеглихме... Още не бяхме изминали около 1-2 км, когато пред нас се чу пукане от двете страни. Някои българи започнаха да викат: „Бягайте напред – това е нашата чета!“ Почнахме да бягаме. Турците след нас откриха огън. Започнаха да бръмчат куршуми, но височината беше вече наблизко. Прехвърлихме я. Турците не можаха да ни преследват по-нататък, защото четата – тази на Руси Славов и Димитър Маджаров – ги спря.

Навлезнахме в гората. В това време ни намери баща ни, който през нощта избягал с няколко души. През нощта отишли, намерили войводите Руси Славов и Димитър Маджаров, та ни пресрещнали. Като се мръкна останахме да ноцуваме из гората.

На другия ден пак станахме да продължим пътя, гладни, жадни, изморени. Но турците ни бяха направили засада в местността Армаган чешма. Откриха огън и убиха доста хора. Хванаха няколко души и ги накараха да викат: „Предайте се! Турците няма да ни колят!“ Но народът се пръсна из горите.

На третия ден се организираха по-добре четите на Руси Славов и Димитър Маджаров, които ни казаха да се съберат всички българи на връх Райовица, за да заминаваме за България. Из балкана вече не можеше да се живее от миризмите – на изтрепаните хора, останали непогребани.

Старите хора, които не можеха да бягат, турците ги хващаха и мятаха в огъня живи да изгорят. Нашият дядо не можеше да ходи и остана вкъщи. Като запалили къщата, излезнал да я гаси. Двама турчина го хванали и го хвърлили в огъня. Така и той изгорял жив.

Ясно беше вече, че няма друг изход, освен да бягаме за България. Сега вече всичко бе по-организирано. Дадено бе нареждане никой да не се отделя, да не се закачат турците, откъдето ще минем, защото ще се минава през турски села.

Потеглихме от връх Райовица – гладни, жадни, изморени. Минахме през с. Мерикос, Коджаеле, с. Горно Юруци, с.

Гугутка, което беше изгорено. Из полето намерихме някой кочан суха царевича и това ни беше яденето от Дедеагач до р. Арда. Минахме през с. Розино, през с. Планинец, но турците не излизаха от къщите. По едно време баща ни ни намери и ни каза: „Ще бягате, накъдето бяга всичкият тоя народ“ и пак се изгуби някъде. Излезнахме на крумовградското шосе и тръгнахме по шосето към с. Попско.

Като стигнахме разклона за с. Чаир напуснахме шосето по заповед на четата и взехме посоката към р. Арда. Не бяхме минали 3 км и започнаха да се сипят куршуми от двете страни. Охраната на четата от ляво ни вика: „Бягайте вдясно!“, а охраната ни от дясно вика: „Бягайте вляво!...“ А куршумите падат като градушка, събарят листата от гората.

Изгубихме се един други, не се знае кой е жив, кой е убит. Само майка ме държи за ръката да не ме изгуби. По някое време тя ми затули очите да не гледам, но аз ѝ дръпнах ръката и какво да видя – един човек се търкаля по земята като закланна кокошка – куршумът го ударил в шията... Още по-напред едно дете, което го водеше майка му за ръка, изпищя и почна да се вие като ударена змия и умря. Майката го повлече и когато видя, че умря, го остави.

Ние забравихме глад и жажда и затичахме кой колкото му силите стигат до стигнем Арда и да я преминем. Стигнахме реката, но тук вече стана най-тежко! Реката се бе замътила от човешка кръв. Влече трупове от убити и удавени деца и жени. Навлязохме в нея, но тя ни повлече. Майка ме дръпна назад и ние се върнахме – не можем да минем, ще се удавим!

Стъмни се и ние с майка се скрихме в един шубрак. На сутринта като се съмна всичко се напълни с турци. Почнаха до викат: „Те би гяур, бе!“ /Тук има един българин, бе!“/ Така целия ден гониха, убиваха българите /труповете стояха непогребани до 3 дни/. Но много навътре из гъсталака не влизаха и нас не можах да ни намерят. Ние потулени само гледахме и слушахме как пищят хората като ги убиват.

Из балкана имаше много малки деца, хвърлени от май-

ките си, много ранени хора. Ние започнахме да се вием от стомах – гладни и жадни.

Майка стана и заобиколи из гората – намери за ядене дренки. Намерихме и няколко деца да плачат из гората. Около майка се събраха седем деца – изгубили се от своите майка или пък майките им са били убити. На третия ден майка намери още пет деца – много малки: не могат да ходят, нито пък да говорят. Събраха се дванайсет деца. Започнаха да плачат – някои от глад, някои за майките си. Имаше и съвсем малки – не се сещат от нищо. Майка намери една черга от един убит човек и я взе, за да ни завива с нея.

В това време турците, които ходеха да търсят българи за да ги убиват чуха гласовете на децата. Дойде един от тях и още от 40 м вдига пушката срещу нас. Майка му извика на турски: „Това са деца! Тука няма възрастни хора!“ Башибозукът дойде при нас и почна да бута с цевта на пушката майка и да и вика: „Дай пари!“ Майка му отговаря: „А бе нямам пари, ефенди!“

В това време пристигна друг турчин /облечен във военна униформа – войник/ и извика още отдалеч: „Я не барай жената! Какви пари ще има тази жена? Не я ли виждаш! – тя е жива умряла.“ И башибозукът се дръпна настрана.

Тогава войникът запита: „Защо плачат тези деца?“ Майка му каза: „Ами за майките си, ефенди, и за това, че са гладни и жадни.“ „А защо не идете в някое село, ами бягате из балкана? Така ще ви изтрепят башибозуците! – добави войникът. „Я ставайте! Аз ще ви закарам при юзбашията.“ И ние станахме. „Но малките деца не могат да ходят, ефенди... Аз ги събрах тука от храстите, хвърлени от майките им – поясни майка. Тогава той наметна пушката и взема двете под мишницата. Майка също взе две, друго даде да го води за ръка едно от по-големите деца и тръгна напред.

Стигнахме до един кладенец. Войникът спря, пусна децата и каза: „Малко почивка!“ На кладенеца имаше вътре в него едно шише. Взема го и го напълни с вода, даде го на майка и

и каза: „Ще им дадеш по три глътки. Не повече, защото ще се разболеят!“

И пак продължихме пътя. От селото, закъдето бяхме тръгнали, ни видели турците и изпратиха един войник, та ни срещна извън селото. Той се върна обратно с нас. След малко дадох разрешение да ни закара при юзбашията. Той излезна и нареди да ни настанят в една къща.

Влезнахме в нея, на земята – землище, но няма никаква постеля – гола земя! Преди в гората поне имаше шума, та в шумата се мушкахме, а тука сега нямаше шума, а само твърда земя – избелиха ни се гърбовете. Наредихме се върху чергата, но тя дойде къса за всички ни.

На сетния ден наскубахме трева, дадох ни царевично брашно. То горчи, но ние гладни, не яли от седмици, варихме каша и ядохме. А турците намерили още деца, хвърлени из балкана, и ги донесоха да ги гледаме. Майка вареше каша на малките деца и ги хранеше с нея. Едни й викаха „майко“, други „стрино“, а трети не можеха да говорят, имаше даже и пеленачета.

Но не е една белята – напълнихме се с въшки – не стига, дето ни ядоха в гората комарите. Не можем да заспим – по цяла нощ се дръгнем като крастави. Една сутрин майка ме забра и отидохме при юзбашията. Помолихме му се да ни даде една тенекия – да загрее майка вода и попари дрехите ни. Взехме тенекия, турихме я на огъня да заври водата. Но сега като няма с що да ни облече? – ние сме с по едни гашета и по една ризка. Съблече ни, нареди ни да легнем на голата земя и ни покри с чергата, взета от убития човек и така лежахме голи, докато изсъхнат гашетата. После майка взема, че ни позми с топла вода. А то, дето са ни яли комарите и въшките, сме останали само кожа и кокали.

На третата вечер през нощта дойде един турчин и още с влизането започна да бие майка за пари, но тя взема да пици и ни разбуди. Ние всички вземахме да плачем и той си избяга.

Сутринта пак отидохме при юзбашията и майка му раз-

прави за случилото се на чисто турски език. Той й каза, че ще строи войниците и ще я извика тогава да познае кой е този войник. Така и направи, но къде ти ще познаеш войника. „Втори път, ако дойде, ще викнеш – каза – да чуе и часовоят (караулът).” Но това повече не се повтори.

Така прекарахме около десетина дена в селото – Ходжакьой /днешно с. Малко Попово/. В селото нямаше цивилни турци – само войска башибозук.

Една нощ се вдигаше гюрултия по селото, а на сутринта утихна. В друга една къща имаше три жени ранени и няколко деца. Още щом турците си отидоха майка ги пита какво имаше снощи. Ние, по-големите деца, излязохме из селото да видим какво е станало, но нямаше никого – ни турчин, ни българин. Връщаме се и казваме на майка и на тия жени, че няма нищо – видяхме само една квачка с няколко пилета в един курник. Майка ни попита: „Защо не я хванахте да я сварим и да я изядем?“. Ние пак отидохме да я хванем, но тя ни изкълва по очите и не можахме да я хванем.

Върнахме се от там и влезнахме в къщата, в която беше юзбашията. Там намерихме три пушки и три войнишки ножа. Намерихме канапени конци и ги вързахме през вратовете. Така се прибрахме – с тях. Като ни видяха, майка и ранените жени извикаха: „Ох какво правите! Турците, ако ви видят, ще ви убият! Ние им казахме, че няма турци и цялото село е празно.

Ние, всичките деца, бяхме около тридесет, но повечето бяха малки. Както споменах, не всички можеха да ходят, дори не си знаеха имената.

На другия ден пристигна българската кавалерия и спря да ношува в селото. Дойдоха при нас и ни попитаха какви сме и защо сме тук. Ние им разказахме как сме бягали, как ни хванаха турците и ни докараха тука. На другата сутрин те дойдоха, вземаха всички деца, напълниха ги в кошове и ги натовариха на конете, та ни закараха в Харманли. Там намерихме нашите домашни, но баща ми го нямаше там. Казал

им, че ще се върне с четата на Руси Славов отново в турско, за да спасяват българите, останали в турска територия.

И ние седяхме една седмица в Харманли. Но гладни не можехме повече да стоим, та ходихме да просим по някое парче хляб. Като научихме, че нашите земи се освобождават от турците и се дават на България, се качихме на влака и си отидохме през Одрин в Софлу, а от там поехме за Голям Дервент. Намерихме селото изгорено из основи, заедно с кочините и свинете. Когато избягахме, оставихме единадесет свине, но турците ги избили, останали три, но и те така подивели та човек не можеше да се приближи до тях. Имахме и триста глави дребен добитък, около десетина – едър. Всичко бе задигнато и опожарено.

А баща ми от ходене по къра гладен и жаден се поболя и след някой месец почина. Останахме без баща, без къща. Нямахме си нищо, бяхме голи и боси.

* * *

Но тези мъки не ни стигаха, ами се започна и друга война – Европейската. Изгубихме в нея Тракия, която дадоха на Гърция.

Но при тези режими живее ли се в друга държава! Започнаха да ни бият и интернират по островите. Затова хората започнаха да бягат през границата нощно време. И ние избягахме през 1923 г., като оставихме всичко каквото имаме в Гърция и дойдохме в България.

Но и тук как живяхме в началото и какви мъки прекарахме, ние си знаем.

Ето какво може да донесе на народа войната. И нека тя вече никога да не се връща.